

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM
VAZIRLIGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGGIKA UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”
Jizzax davlat pedagogika universiteti
rektori Sh.S.Sharipov

2022 yil “___” _____

BILISH NAZARIYASI VA EPISTEMOLOGIYA
tanlov fanining o‘quv dasturi

Bilim sohasi: 100000 – Ta’lim
Ta’lim sohasi: 110000 – Ta’lim
Ta’lim yo‘nalishi: 60112100 - Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari
va huquq ta’limi

Jizzax – 2022

Fan/modul kodi 351BNVE10		O'quv yili 2022-2023	Semestr 3	ECTS - Kreditlar 2
Fan/modul turi Tanlov			Ta'lim tili O'ZBEK	Haftadagi dars soatlari 2
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Bilish nazariyasi va epistemologiya	30 Ma'ruza 14 Seminar 16	30	60
<p>I. Fanning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarda bilishning mohiyati, shakllanish va rivojlanish qonuniyatlari, bilish turlari, usullari bilan va ijtimoiy yangilanish, umuminsoniy va global muammolarni yaxlit egallash imkoniyatiga ega bo'lgan yangi tafakkurning qaror topishi sharoitida ilmiy bilish metodologiyasi bilan qurollantirish.</p> <p>Fanning vazifasi – insonning dunyoni bilish imkoniyati, insonning o'zlikni anglash jarayonida bilishning bilmaslikdan bilim sari yuksalishi, ilmiy bilimlarning inson hayotidagi o'rni va ahamiyatini ochib berish.</p> <p>II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p>II.I. Fanning tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p>1-mavzu. Bilish nazariyasi va epistemologiya fanining predmeti va vazifalari (2 soat) Fanning predmeti, mazmuni va strukturasi. Bilish nazariyasi va epistemologiya fanida qo'llaniladigan asosiy kategoriyalar. Fanning maqsadi va funksiyalari. Bilish imkoniyatlari – gnoseologiya va epistemologiya muammo sifatida. Fanni o'rganishning zaruriyati va ahamiyati Bilish - voqelikning in'ikosi. Bilishga ta'sir qiluvchi ob'ektiv va sub'ektiv omillar. Bilish ziddiyatli, murakkab, dialektik jarayon. Bilishning asosiy bosqichlari. Bilish nazariyasi haqidagi umumiy tushuncha. Bilish nazariyasining predmeti. Aniq va aniq bo'lmagan bilimlar munosabati. Bilimlarning asosiy shakllari. Kundalik va nazariy bilim.</p> <p>2-mavzu. Bilish shakllari. (2 soat) Inson sezgi a'zolarining biosotsial tabiati. Hissiy bilish jarayoni haqida falsafiy qarashlar. Xissiy in'ikosning belgisi va obrazli tomonlari. Hissiy in'ikosning sezgi, idrok, tasavvur shakli. Sezgi va tasavvurning o'zaro aloqasi. Sezgi va idrokning o'zaro bog'liqligi. Amaliy faoliyatda alohida sezgilarning ahamiyati. Narsa, hodisalar va sezgilar o'rtasidagi bog'liqlik. Sezgi a'zolarining bilishdagi gnoseologik imkoniyatlari. Bilish jarayonida xotira, xayol va tasavvurning roli. Hissiy in'ikosiing ilmiy bilish sistemasidagi ahamiyati. Aqliy bilish- bilishning yuqori bosqichi. Aqliy bilishda borliqdagi narsa va hodisalarning inson ongidagi umumlashgan, mavhumlashgan va konkretlashgan fikriy ifodalanishi. Hissiy empirik va aqliy bilish birligi. Intuitsiya va ijod. Intuitsiyaning bilishdagi roli. Aqliy bilishda tushuncha, hukm, xulosa fikr shakllari. Tushunchaning gnoseologik mohiyati. Hukm va xulosaning yangi bilimlar hosil qilishdagi o'rni.</p> <p>3-mavzu. Bilish metodologiyasi (2 soat) Metod, metodologiya va metodika tushunchalari. Metodlarning tasnifi: umumilmiy</p>				

tadqiqot metodlari, xususiyl ilmiyl metodlar, umumiy mantiqiy metodlar, fan metodlari, empirik tadqiqot metodlari, nazariyl tadqiqot metodlari. fanlararo tadqiqot metodlari.

Hozirgi zamon metodologiyasi: kumatoid, keys stadi, abduksiya. Evristika yangi metodologik tamoyil. Strukturaviyl-funksional metod, ehtimoliyl-statistik metod.

Metodologik tamoyillar. Muvofiqlik tamoyili. To'ldiruvchanlik tamoyili. Sistemali yondashuv. Modellashtirish tamoyili va o'xshatish metodi Tarixiyl tamoyili. Metayaxlit xossalar – Ad-hoc yaxlit xossalar.

4-mavzu. Epistemologiya ilmiyl bilish ta'limoti sifatida (2 soat)

Epistemologiya – bilish jarayonini o'rganuvchi izchil gnoseologiya. Epistemologiya – bilish, hayot va madaniyatni o'zida mujassamlashtirgan narsalar va hodisalarni o'rganuvchi fan. Epistemologiyani yangilanish jarayonida ilmiyl bilimning “alohida epistemologik maqomi” haqidagi ta'savvurlarning shakllanishi.

XX asr epistemologiyasi turlari. Epistemologiyani evolyusion, genetik, naturallashtirgan, gipotetik-deduktiv, kumulyativ, antropologik, tarixiyl-evolyusion modellari.

Gnoseologiya, epistemologiya va metodologiyani o'zaro nisbati. Hozirgi zamon gnoseologiyasida sub'ekt va ob'ektning mustaqil mavjudligini tan olinishi.

Metodologiyani maqsadi. Metodologiya nazariyl va amaliyl faoliyatni tashkil etish tamoyillari va usullari tizimi.

5-mavzu. Ilmiyl tafakkur shakllari (2 soat)

Ilmiyl tafakkurning mazmuni: qonunlar va qonuniylatlar. Ilmiyl tafakkurning shakllari: muammo, gipoteza, g'oya, kategoriya, tamoyillar, nazariya, paradigma.

Ilmiyl muammo, muammo va masala. Muammoli vaziyatning bilish jarayonidagi roli. Ilmiyl muammoni qo'yish, hal etish, xulosani haqiqatligini isbotlashda ilmiyl dalillarning o'rni.

Muammoli vaziyat tushunchasi. Savol va muammo. Ilmiyl muamolarning vujudga kelishi va mantiqiy tuzilishi, ularning turlari va hal qilinishi. Faraz - bilimlarning mavjud bo'lish va taraqqiy etish shakli. Farzlarning asosli bo'lishining mantiqiy — metodologik shartlari. Faraz turlari: umumiy va xususiyl farazlar. Ishchi faraz tushunchasi. Farzlarning tasdiqlanish darajasini ehtimoliyl baholash. Farzni isbotlash usullari.

Kategoriylar (nazariyl tushunchalar) tafakkur shakllari sifatida.

G'oya va uning bilimlar taraqqiyotida tutgan o'rni. Milliy g'oyani mantiqiy strukturasi va mazmuni.

Ilmiyl bashorat.

6-mavzu. Ilmiyl bilishda axborotlarning roli (2 soat)

Axborot tushunchasi. Axborot texnologiyalarini mohiyat-mazmuni. Axborot texnologiyalarini vujudga kelishi va rivojlanishini belgilovchi ichki va tashqi omillar. Axborot va informatsion vaziyat. Informatsion vaziyat elementlari. Axborot sub'ekti va ob'ekti.

Zamonaviyl axborot texnologiyalari, ularning rivojlanayotgan yunalishlari. Elektron hujjat va elektron hukumat

Ilmiyl axborot. Axborotlashgan jamiyat. Nanotexnologiyalar.

Internet, ijtimoiyl aloka tarmoklari va uning pedagogikadagi o'rni. Bilishda internet resurslaridan foydalanish, milliy va umujahon veb saytlaridan foydalanish. Ilmiyl bilish jarayonida axborotlarni taqdim etish usullari.

«Raqamli O'zbekiston — 2030» strategiyasi.

7-mavzu. Dunyoniyl ilmiyl manzarasi (2 soat)

Dunyoniyl ilmiyl manzarasi xususiylatlari va asosiy elementlari. Dunyoniyl ilmiyl manzarasi tuzilishi.

Dunyoniyl klassik ilmiyl manzarasi. Dunyoniyl noklassik ilmiyl manzarasi. Dunyoniyl postnoklassik manzarasi.

Dunyoning hozirgi zamon ilmiy manzarasi. Ijtimoiy bilishda dunyoning manzarasi.
<p>IV.Seminar mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:</p> <p>1-mavzu. Bilish nazariyasi va epistemologiya fanining predmeti va vazifalari (2 soat) Reja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bilish nazariyasi va epistemologiya fanining predmeti, mazmuni va strukturasi. 2. Bilish nazariyasi va epistemologiya fanida qo'llaniladigan asosiy kategoriyalar. 3. Bilish nazariyasi va epistemologiya fanining maqsad va vazifalari <p>2-mavzu. Bilishning mazmuni va mohiyati. Bilish shakllari. (2 soat) Reja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bilimning asosiy turlari va shakllari. Bilish - voqelikning in'ikosi. Bilishga ta'sir qiluvchi ob'ektiv va sub'ektiv omillar. 2. Hissiy in'ikosning sezgi, idrok, tasavvur shakli. Sezgi a'zolarining bilishdagi gnoseologik imkoniyatlari. 3. Bilish jarayonida xotira, xayol va tasavvurning roli 4. Empirik bilim va uning usullari 5. Aqliy bilishda tushuncha, hukm, xulosa fikr shakllari. Tushunchaning gnoseologik mohiyati. Hukm va xulosaning yangi bilimlar hosil qilishdagi o'rni. <p>3-mavzu. Bilish metodologiyasi (4 soat) 1-mashg'ulot rejasi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Metod, metodologiya va metodika tushunchalari 2. Metodlarning tasnifi: umumilmiy tadqiqot metodlari, xususiy ilmiy metodlar, umumiy mantiqiy metodlar, fan metodlari, empirik tadqiqot metodlari, nazariy tadqiqot metodlari. fanlararo tadqiqot metodlari. <p>2-mashg'ulot rejasi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Hozirgi zamon metodologiyasi: kumatoid, keys stadis, abduksiya. Evristika yangi metodologik tamoyil. Strukturaviy-funksional metod, ehtimoliy-statistik metod. 2. Metodologik tamoyillar. Muvofiqlik tamoyili. To'ldiruvchanlik tamoyili. Sistemali yondashuv. Modellashtirish tamoyili va o'xshatish metodi Tarixiylik tamoyili. Metayaxlit xossalar – Ad-hoc yaxlit xossalar <p>4-mavzu. Epistemologiya ilmiy bilish ta'limoti sifatida. Ilmiy tafakkur shakllari (2 soat) Reja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Epistemologiya -bilish jarayonini o'rganuvchi izchil gnoseologiya. 2. Epistemologiyaning evolyusion, genetik, naturallashgan, gipotetik-deduktiv, kumulyativ, antropologik, tarixiy-evolyusion modellari. 3. Ilmiy tafakkurning shakllari: muammo, gipoteza, g'oya, kategoriya, tamoyillar, nazariya, paradigma <p>5-mavzu. Ilmiy bilishda axborotlarning roli. Innovatsiya va novatsiyalar (4 soat) 1-mashg'ulot rejasi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Axborot tushunchasi. Axborot texnologiyalarining mohiyat-mazmuni 2. Zamonaviy axborot texnologiyalari, ularning rivojlanayotgan yunalishlari. Elektron hujjat va elektron hukumat <p>2-mashg'ulot rejasi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bilishda internet resurslaridan foydalanish, milliy va umujahon veb saytlaridan foydalanish. 2. Innovatsiya tushunchasi. Nanotexnologiyalar. 3. «Raqamli O'zbekiston — 2030» strategiyasi 4. Ilmiy bilishda innovatsiya va novatsiyalar

	<p>6-mavzu. Dunyoning ilmiy manzarasi (2 soat)</p> <p style="text-align: center;">Reja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dunyoning ilmiy manzarasi xususiyatlari va asosiy elementlari. Dunyoning ilmiy manzarasining tuzilishi. 2. Dunyoning klassik, noklassik, postnoklassik manzarasi. 3. Dunyoning hozirgi zamon ilmiy manzarasi
	<p>V. MUSTAQIL TA`LIM VA MUSTAQIL ISHLAR</p> <p>Mustaqil ta`lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bilish ijodiy jaryon sifatida 2. Bilim ilmiyligi mezonlari 3. Bilishning asosiy turlari va shakllari 4. Empirik bilim va uning usullari 5. Ilmiy bilish strukturasi 6. Ilmiy bilish metodlari 7. Bilishda nazariya va amaliyot birligi 8. Ijtimoiy bilimning o`ziga xos xususiyatlari 9. Muammoli vaziyatning bilish jarayonidagi o`rni 10. Ilmiy bilishda axborotlarning roli 11. Hozirgi zamon metodologiyasi 12. Axborot texnologiyalari va axborotlashgan jamiyat 13. "Raqamli O'zbekiston — 2030"strategiyasi 14. Bilish nazariyasining dunyoning umumiylik manzarasini yaratishdagi roli
	<p>VI.Fan o`qitilishining natijalari</p>
	<p>Fanni o`zlashtirish natijasida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bilimning turlari va shakllari • bilishning mohiyati, strukturasi va dinamikasi • ilmiy va noilmiy bilim • muammo, gipoteza, g`oya, kategoriya, tamoyillar, nazariya, paradigma • umumilmiy tadqiqot metodlari, xususiy ilmiy metodlar, umumiy mantiqiy metodlar, fan metodlari, empirik tadqiqot metodlari, nazariy tadqiqot metodlari. fanlararo tadqiqot metodlari • haqiqat va adashish, yolg'on va dezinformatsiya (chalg'ituvchi axborot) • axborot texnologiyalarning ta'limiy imkoniyatlari haqida tasavvurga ega bo'lishi; • kumatoid, keys stadi, abduksiya. evristika yangi metodologik tamoyillarni, strukturaviy-funksional metod, ehtimoliy-statistik metodlarni • bilishda imuvofiqlik, to'ldiruvchanlik, sistemali yondashuv , tarixiylik, modellashtirish tamoyillarni • ideografik metod, dialog, tushunish va tushuntirish, hujjatlarni tahlil qilish, so'rovlar o'tkazish, proektiv metodlar, testlash, biografik va avtobiografik metodlar, o'yin usullarini bilishi va kasbiy faoliyatida foydalanish ko'nikmalariga malakalariga ega bo'lishi kerak; • bilishda internet resurslaridan foydalanish, milliy va umujahon veb saytlaridan foydalanish, axborotlarni qayta ishlash malakalariga ega bo'lishi kerak. <p>Metodlari</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar;

	<p>• jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar</p>
	<p style="text-align: center;">VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy nazorat, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.</p> <p>Joriy nazorat. Joriy nazorat semestr davomida seminar mashg'ulotlariga ajratilgan soatlar (juftlik) dan kelib chiqib umumiy 30 ball bilan baholanadi.</p> <p>Jami seminar mashg'ulotlari bo'yicha o'zlashtirish natijalari 100 ballik tizimda 30 ball bilan baholanadi.</p> <p>Oraliq nazoratlar. Oraliq nazoratlar semestr davomida ma'ruza mashg'ulotlari o'quv soatidan kelib chiqqan holda 1 marta o'tkaziladi. Oraliq nazorat 100 ballik tizimda 20 ball bilan baholanadi. Oraliq nazorat ishi tarkibida mustaqil ta'lim topshirig'i kiradi.</p> <p>Oraliq va joriy nazorat uchun ajratilgan ballning 60% ini to'plagan talabalarga yakuniy nazorat topshirishga ruxsat beriladi.</p> <p style="text-align: center;">Yakuniy nazorat</p> <p>Yakuniy nazorat yozma yoki test shaklida o'tkaziladi. Talabaning yakuniy nazoratdagi o'zlashtirishi 100 ballik tizimda 50 ball bilan baholanadi va yakuniy nazorat uchun ajratilgan ballning 60% ini to'plagan talabalar fanni o'zlashtirgan hisoblanadi.</p>
	<p style="text-align: center;">Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Turayev B.O, Ergasheva M.X, Raxmanov B.U va boshq. Sinergetika: mohiyati, qonuniyatlari va amaliyotda namoyon bo'lishi. –T.: “Navro'z”, 2017. 360 b. 2. Turayev B.O, Sultonova G.S, Bozorov D.M va boshq. Sinergetika-2: nazariya va amaliyot.-T.: “Fan ziyosi”, 2022. 404 b. 3. Turayev B.O. Borliq (Falsafiy tahlil). Imom Buxoriy xalqaro ilmiy tadqiqot markazi, -Samarqand-Toshkent: 2022 yil. 234 bet. 4. Davronov Z. Ilmiy ijod metodologiyasi.-T.: Moliya instituti.,2006 5. Nazarov Q. Bilish falsafasi. T.: Universitet,2005 6. Soifnazarov I, Nikitchenko G. Ilmiy ijod metodologiyasi.-T.:TDIU, 2004. 7. Туленова К.Ж. Предвидении и реальност. –Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 1998. -141 б. 8. Тураев Б.О. Пространство. Время. Развитие. –Т.: Фан, 1992. 9. То'raev B.O. Hozirgi zamon tabiatshunosligi konsepsiyalari. –Toshkent: Tafakkur, 2009. 10. То'raev B.O. Ontologiya, gnoseologiya va fan falsafasi muammolari. –T.: “O'zbekiston milliy kutubxonasi”, 2015. – 376 b. 11. Fayzullaev O.F. Falsafa va fan metodologiyasi. –Toshkent: Falsafa va huquq instituti, 2006. 12. Shermuxamedova N.A. Gnoseologiya – bilish nazariyasi.-T.: Noshir, 2011 13. Shermuxamedova N.A. Fan falsafasi.T.: Nishon noshir, 2012 14. Shermuxamedova N.A. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi.T.: Nishon noshir, 2013. 15. Shermuxamedova N.F.Falsafa va fan metodologiyasi. Toshkent 2009 – 436 b 16. Yoqubova M. Jamiyat taraqqiyotida axborotlashuv va axborot texnologiyalarining ahamiyati. –T.: Universitet, 2006. -28 b. <p style="text-align: center;">Qo'shimcha adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Классическая наука Средней Азии и современная мировая цивилизация / Под ред. О.Файзуллаева. – Т., 2000. 2. Декарт Р. Рассуждения о методе. – М.: Наука, 1994. 3. Бекон Ф. Новый Органон. – М.: Наука, 1992. 4. Кант И. Критика чистого разума. – М.: АСТ, 1994. 5. Современная западная философия. – М.: АСТ, 2000.

	<p>6. Файзуллаев А.Ф. Инерсия мышления: трудности перехода от старого к новому // Ж. Общественные науки в Узбекистане. 1991. № 3. –С. 14-18.</p> <p>7. Fayzullaev O. Intuitsiya va instinkt // Falsafa va fan metodologiyasi. –Т.: Falsafa va huquq. 2006. –В. 52-55.</p> <p>8. Файзуллаев О. От алгебры ал-Хорезми до современных алгебр // Классическая наука Средней Азии и современная мировая цивилизация. –Т.: Фан, 2000. – С.17-21.</p> <p>9. Шарипов М. Категориальные знания и их виды. - Т.: 1995.</p> <p>10. Шарипов М. Философская категории и познание мира. Ташкент, 1994.</p> <p>11. Рикер Пол. Герменевтика. Этика. Политика. – М., 1995.</p> <p>12. Zamonaviy epistemologiyaning muammolari. M.N.Abdullaeva tahriri ostida. – Toshkent: Falsafa va huquq instituti, 2011.</p> <p>Elektron ta'lim resurslari www.lex.uz www.ziyonet.uz www.faylasuf.uz</p>
	Jizzax davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan
	<p>Fan/modul uchun ma'sullar: Ashirmatov H. – JizzaxDPU Falsafa kafedrası dotsenti, falsafa doktori (PhD)</p>
	<p>Taqrizchilar: Kistaubayev S. – JizzaxDPU Falsafa kafedrası dotsenti, falsafa doktori (PhD) Tangirov N. – JizzaxDPU Falsafa kafedrası dotsenti, falsafa doktori (PhD)</p>

